

14. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII вв. – Т. III. Время мира : монографія / Ф. Бродель. – М. : Прогресс, 1992. – 679 с.
15. Грушевський М. С. Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. Т. VI. Житє економічне, культурне, національне XIV–XVII віків : монографія / М. С. Грушевський – К. : Наук. думка, 1995. – 680 с. (Пам'ятки іст. думки України).
16. Грушевський О. Луцьке міщанство в XVI в. / Олександр Грушевський // Історично-географічний збірник. – К. : [б. в.], 1927. – Т. 1. – С. 1–12.
17. Історик Олена Компан : матеріали до біогр. / упоряд. Я. Компан. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 532 с.
18. Карліна О. М. Розвиток урбанізаційного процесу на Волині в XV – першій половині XVIII ст. / О. М. Карліна // Любомль в історії України і Волині : матеріали наук.-практ. конф. до 460-річчя надання Любомлю магдебурзького права і 10-річчя незалежності України. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – С. 38–48.
19. Мердер А. Древности Луцка и его прошлое : справка (Съ планом Луцка и 6 иллюстраціями) / А. Мердер. – Київ : [б. и.], 1910. – 23 с.
20. Пришляк В. В. Вітовтова дорога / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. В 5 т. Т. 1. А–В / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 581–582.
21. Пришляк В. В. Володимирська дорога / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. В 5 т. Т. 1. А–В / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 622.
22. Пришляк В. В. Дубенська дорога / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. В 5 т. Т. 2. Г–Д / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2004. – С. 486.
23. Пришляк В. В. Колківський гостинець / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. У 8 т. Т. 4. Ка–Ком / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2007. – С. 454.
24. Пришляк В. В. Луцький Поліський гостинець / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. У 10 т. Т. 6. Ла–Мі. / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – С. 317.
25. Пришляк В. «На тракті, який до Берестя вів...» (Суходільні й водні шляхи Берестейщини в XIV–XVIII століттях) / Володимир Пришляк // Пам'ятки України: історія та культура. – 2002. – Ч. 3–4 (136–137). – С. 83–87.
26. Пришляк В. В. Олицький гостинець / В. В. Пришляк // Енциклопедія історії України. У 10 т. Т. 7. Мл–О / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2010. – С. 586.
27. Пришляк В. Торговельне місто Дубно у XVIII ст. / Володимир Пришляк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. пр. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. – Вип. 5 : ПРОСФОНІМА. Історичні та філологічні розвідки, присвячені 60-річчю академіка Ярослава Ісаєвича. – С. 511–515.
28. Цинкаловський О. Стара Волинь та Волинське Полісся : краєзнавчий словник від найдавніших часів до 1914 р. Т. II // О. Цинкаловський. – Вінніпег, 1986. – 578 с.
29. Berkowski W. Handel Wołynia z Lubelszczyzną w XVI i pierwszej połowie XVII wieku / W. Berkowski // Res Historica. – Zeszyt 17. – Lublin : Wyd-wo Un-tu Marii Curie-Skłodowskiej, 2004. – S. 89–97.

УДК 930.1(477.83)ЛД“18”

Б. О. Лазорак –

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, науковий співробітник музею «Дрогобиччина»;

Д. А. Досин –

відмінник народної освіти України, викладач кафедри фізичного виховання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Генеральні візитації парафіяльних церков сіл Янівка та Ясеновець на Рожнятівщині (1741 р. та 1762 р.)

*Роботу виконано на кафедрі всесвітньої історії
ДДПУ ім. І. Франка*

У статті вперше проаналізовано тексти генеральних візитацій парафіяльних церков сіл Янівка та Ясеновець Долинського деканату за 1741 та 1762 рр., які сьогодні зберігаються у Відділі рукописів та стародруків

Національного музею у Львові ім. митрополита Андрея (Шептицького). У документах окреслено стан церков, економічне підґрунтя парафій, їх функціонування, за їх допомогою також можна частково реконструювати культурно-релігійну та фінансово-господарську діяльність парохів і провізорів.

Ключові слова: візитація, парафія, парох, провізори, Янівка (село), Ясеновець (село).

Лазорак Б. О., Досин Д. А. Генеральные визитации приходских церквей сел Яновка и Ясеновец на Рожнятовщине (1741 г. и 1762 г.). В статье впервые анализируются тексты генеральных визитаций приходских церквей сел Яновка и Ясеновец Долинского деканата за 1741 и 1762 гг., которые сегодня хранятся в Отделе рукописей и старопечатных книг Национального музея во Львове им. митрополита Андрея (Шептицького). В документах определены состояние церквей, экономическая основа приходов, их функционирование, а также они позволяют частично реконструировать культурно-религиозную и финансово-хозяйственную деятельности приходов и провизоров.

Ключевые слова: визитация, приход, священник, провизоры, Яновка (село), Ясеновец (село).

Lazorak B. O., Dosyn D. A. General Visitations of the Parish Churches of the Villages Yanivka and Yasenovets in Rozhniativ District (1741 and 1762 Years). This paper first analyzes the texts of general visitations of the parish churches in villages Yanivka and Yasenovets of the Dolyna dean for 1741 and 1762, which now are kept in the Department of manuscripts and early printed books of the Lviv National Museum. The documents outline the state of the churches, parish's economic basis, their operations, and allows partially reconstructing the cultural and religious, financial and economic activities of pastors and trustees.

Key words: visitation, parish, pastor, trustees, Yanivka (village), Yasenovets (village).

Постановка наукової проблеми та її значення. Географічний простір унійних парафій Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії та особливості виконання ними соборових та владичих постанов відображають акти генеральних візитацій. Пошук, кодифікацію та докладний реєстр збережених примірників візитаційних актів найбільшої у Київській митрополії єпархії ґрунтовно здійснив львівський історик Ігор Скочиляс [5]. Проте тисячі описів церковнопарафіяльного життя, що склали візитатори у XVIII ст., потрібно на сьогодні проаналізувати й опублікувати.

Цей унікальний для своєї доби вид церковної документації дає змогу вповні реконструювати внутрішній та зовнішній стан храму та церковних володінь, характерні інституції парафіяльного життя (діяльність шкіл, церковних братств та ін.), зрештою зміст виконання духовно-релігійних чинностей парохом та мирянами (організація літургій, поминальних практик та ін.), а також міру порушення цих норм виявлену під час перевірки. Показово, що в текстах візитацій подекуди трапляються списки реєстрів парафіяльних архівів, які, часто у зв'язку із пожежами чи ліквідацією храму, назавжди втрачені. Інколи візитаційні описи архіву дають змогу простежити інституційний розвиток тієї чи іншої парафії навіть упродовж XVI–XVIII ст.

Канонічна вимога візитації парафії остаточно була кодифікована у 1720 р. на засіданні Замойського синоду. Відтоді будь-яка унійна парафія підлягала обов'язковому періодичному контролю з боку єпископа [4, с. 275–291]. Складовою частиною візитаційної інструкції Атанасія (Шептицького) від 1739 р. був реформаційний декрет, який підсумовував результати візитації парафіяльної церкви. О. В. Фіголь вважав, що саме в актах візитацій «...пороблено не раз дуже влучні зауваги, що кидають багато світла на недомогання та браки...» [7, с. 99] в організації парафіяльного життя. Згідно з постановами Замойського синоду в схемі візитаційної інструкції щодо перевірки церковного інвентаря стояло єдине запитання: «Чи є інвентар (опис) церковного спорядження?» [4, с. 281]. На думку І. Скочиляса, реформаційний декрет, який увів владика Атанасій (Шептицький) у 1739 р., отримав юридичну силу, ставши згодом правочинним навіть для світської влади. Копія такого декрету, з відповідним підписом і печаткою єпископа чи офіціала, повинна була залишатись в парафіяльному архіві (за виготовлення такого документа священник мав заплатити не більше 4 флоринів) [6, с. 360, 370]. Загалом реформаційні декрети, включаючи усі необхідні зауваження та покарання стали для унійних парафій одним із ключових механізмів дисциплінування діяльності не тільки парафіян, а й парохіального уряду.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Окремі проблемні складові частини цієї теми студіювалися виключно в опосередкованих розвідках, у яких або констатується дієвість парафій Янівки та Ясеновця, або ж згадується час цих візитацій. Наприклад, польський дослідник Здіслав Будзинський (Жешув) згадує про ці парафії та час їх візитацій лише в контексті парафіяльної структури Львівської єпархії [5, с. 295]. Щоправда, вперше усі без винятку акти цих візитацій виявив професор

Ігор Скочилиас [5, с. 444–445]. Проте спеціальні розвідки, присвячені візитаційним описам досліджуваних парафій, відсутні.

Мета і завдання статті. У нашій розвідці ми вперше здійснили спробу докладно проаналізувати акти генеральних візитацій парафіяльних церков сіл Янівка та Ясеновець, які належали до юрисдикції Долинського деканату. Найдавніші акти візитацій цих церков збереглися з часу владцтва Атанасія (Шептицького), який доручив перевірку крилосів львівському офіціалові о. Мойсееві (Богачевському), а також з часу владцтва Леона (Шептицького), за правління якого о. Микола (Шадурський) провів одну з найдокладніших візитацій в історії Львівської єпархії. Мета статті полягає у виявленні наукового потенціалу текстів візитацій для з метою всебічного вивчення історії парафіяльного життя сіл Янівка та Ясеновець у період XVIII ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтуванням отриманих результатів дослідження. *Візити янівської церкви Св. Архангела Михаїла.* Під час візитації 28 липня 1741 р. Янівська церква під титулом Св. Архангела Михаїла була дерев'яною, а її дах був покритий гонтом. Головну фундацію для церкви створив власник села Йосиф-Северин Жевуський. Церковний ґрунт фундації розміром у четвертину від землі «Княжівської» тягнувся на сім господарських плугів, а від Спаської границі – на вісім. Частина ґрунту лежала біля Деменської власності. Іншого фондушу церква не мала [2, с. 444 зв.]. Щоправда, попівські володіння землею під час візити не розписувалися.

Під дахом церкви висів один дзвін. Церковний цвинтар був огорожений плотом. У той час парохом церкви був о. Іван (Мацевич), для якого у 1734 р. пан колятор храму Й.-С. Жевуський ствердив презенту. Провізорами церкви були парафіяни, яких у 1741 р. налічувалося 28 [2, с. 445].

Внутрішнє оздоблення храму не було надто бідним, як для малої парафії. Серед богослужбових речей візитатор виявив одні коралі на шнурках, цинковий келих, цинкову мирницю, два мідні кадильця та один списовий дзвоник.

Парафіяни зібрали чимало бібліотеку: Євангеліє (1), служебник давнього зразка (1), псалтир (1), часослов (1), требник давнього зразка (1), теологія моральна, молитовник учнівського друку, апостол, рукописний ірмолой, мінея (1), учительське Євангеліє (1), церковна метрика та ін. [2, с. 445].

Серед богослужбового одягу та покривал візитатор зафіксував у церкві заслонки (чорну – 1, жовту – 1 та жалобну кружову – 1, подвійну – 1), а також фелон каламайського пошиття. Серед інших богослужбових речей було виявлено антиминос, три капеланські альби, чотири примітки, чотири полотняні розмальовані хоругви, шість обрусів, два рушники та ін. [2, с. 445].

11 січня 1762 р. візитацію храму проводив Микола (Шадурський), який, порівняно з попередньою візитацією, здійснив більш докладний опис храму та церковного володіння, щоправда, водночас було виявлено чимало канонічних порушень в організації парафіяльного життя [3, с. 123–124 зв.].

Невеличка церква стояла на дубових підвалинах, а основні кріплення, стіни та підлога були виготовлені з ялинових мебльованих брусів та дощок. Церква була однобанною, і була покрита гонтом. Вхідні дерев'яні двері кріпилися залізними пасами і закривалися за допомогою дерев'яної засовки. З тексту візити дізнаємося, що церква була збудована порівняно недавно – у 1736 р. Цього ж року церкву освятив долинський декан [3, с. 123–124 зв.]. Біля церкви стояв цвинтар, який був огорожений дуже старим і похилим плотом. Дзвіниці парафіяни збудувати не спромоглися [3, с. 124]. Проте два невеликі дзвони висіли у храмі над вівтарем з південного боку.

Тетрапод мав три підставки і був вкритий обрусом. Коло нього висів антиминос, освячений у 1723 р. львівським владикою Атанасієм (Шептицьким). Над тетраподом висів невеликий образ мученика, мальований на дошці. Дарохранильниця була виготовлена з дерева столярським методом. По обидва боки дарохранильниці стояла пара воскових свічок у залізному підсвічнику, а друга пара висіла на дерев'яних ліхтариках, позолочених маляром. Чаша і мирниця були виготовлені із цинку, та в останньої денце мало кілька отворів від старості. Для зберігання богослужбових речовин у церкві було дві скляні ампулки. Для літургії використовували три мідні дзвоники. Також зберігалося два мідні кадила та цинкова мисочка для проскур. Жертовник був покритий білим покривалом, а над ним висів храмовий образ Св. Архангела Михаїла [3, с. 124].

Серед церковних богослужбових речей візитатор зафіксував: один цинковий келих із дискомом, на якому було зображення зірки, цинкову ложечку, два малі покривальця для чаші (червоного та голубого кольорів), один воздух (виготовлений із різних матеріял), один корпораль (вид священничих риз) та один пурифікат (рушник).

Богослужбових фелонів у священника було три: один старий, з долу прикрашений дрібними квітами; другий протертий голубого кольору; третій – сильно подертий червоного кольору, виготовлений з китайки. Також зберігалося три лляні покривала (альби), кілька вовняних пасків та ін. [3, с. 124].

Церква була доволі багата на образи, серед яких центральне мистецьке оформлення складало: деїсус з усіма апостолами, пророки на царських воротах та намісний ряд ікон, які були ошатно оформлені сницарями незадовго до візитації. Над намісним рядом висіло сім мідних корон. Царські ворота закривалися заслоною зеленого кольору. Також було три полотняні хоругви, проте візитатор зауважив, що в церкві досі не було процесуального хреста. Перед престолом висіла дерев'яна лампа, оздоблена позолотою. Кілька мальованих образів, виконаних на полотні, висіло на стіні з правого боку храму. Попри велику кількість образів, візитатор звернув увагу, що в храмі немає хрестильниці для свяченої води, у зв'язку з чим хрещення відбувалося за допомогою «wasculuma» (часто виготовленого з каменю), побіленого вапном [3, с. 124–124 зв.].

Церковна бібліотека серйозно поповнилася з часу візитації 1741 р. Так, у парафіяльному книго-сховищі зберігалися книги, надруковані у Львівській ставропігійній друкарні: Євангеліє (звичайного типу, ошатно оправлене), Апостол, октоїх, Тріодь Пісна і Цвітна, Службник (давнього зразка), требник, псалтир та часослов. Також зберігалися молитовник, требник (другий), книга тринабоженства учнівського зразка, мінея (київського друку), євангеліє київського друку. Візитатор зауважив, що деякі книги були відредаговані, а інші потребували виправлень відповідно до унійних вимог часу з рекомендаціями митрополита Атанасія (Шептицького) [3, с. 124–124 зв.].

Найбільше уваги о. Микола (Шадурський) приділив вивірці документації, пов'язаної із земельною власністю та іншою нерухомістю парафії. На першому ґрунті розташовувалася резиденція пароха, город в один день оранки (з верхнього боку церкви) та сад (нижче церкви), що межував з одного боку із двором Пилипа Дудиного, а з іншого – з двориком Василя Угриного. Цей ґрунт тягнувся від церкви вздовж вулиці і аж до діброви. До парафії також належало ще й орне поле, яке лежало на обійстю за церквою і тягнулося аж до «дорожищ». Воно було не дуже якісне, адже в його межах розміром в один косар містилася мочара, яка частково захоплювала межі капеланського обійстя. Третє поле-сіножать, розміром у п'ять добрих косарів, було за дібровою і тягнулося через гору до «Князівської границі». Воно межувало згори – із нивами Пилипа Дудиного, а знизу – із нивами Василя Угриного. Інша сіножать, розміром у три косарі, простягалася нижче села Малгова і межувала з одного боку – із власністю Пилипа Дудиного, а з іншого – із власністю Михайла Гуцового. П'яте поле, розміром у десять косарів, також призначалося для сіножатей і лежало на погарі Деменовській. Воно було дуже компактне з усіх сторін, адже межі впритул закосили селяни. Шосте поле, розміром у півтора дні оранки, лежало на горішніх пом'яках і межувало з одного боку з власністю Стаса Хортика, а з долини – з пустирищем. Сьоме поле-нивка лежало на Воротищах, нижче села, і мало розмір півдня оранки. З долини це поле межувало з власністю Михайла Русаля, з гори – з власністю Андрія Гаратавого. Восьме церковне поле називалося «Довгий пом'ярок» і мало розмір півдня оранки. Воно межувало з одного боку із полем Пилипа Дудиного, а з іншого – з полем Василя Угриного. Дев'ятий земельний наділ виконував функцію городу й лежав над потоком Смерек. Цей церковний город межував з городами Івана Бойчиного і Теодора Йосипіва. Десяте церковне поле-сіножать, розміром близько трьох косарів, називалося «Анни Писок» і лежало на Дубшарах. Щоправда, на більшій території це поле було поросле лісом. Одинадцять поле-нива, розміром у півдня оранки, тяглося зі сторони Ясиновця в кінці четвертини господаря Йосипіва. Проте парафія поле не використовувала, бо частина ниви була порослою, а іншу частину до свого поля приорав господар Йосипів. Дванадцять поле-оранка, розміром в півдня оранки, лежало на толоці, однак під час візиту його так само парох не використовував. Розміри та достовірність прав на церковні ґрунти підтвердили під присягою парафіяни та мешканці Янівки – Теодор Йосипів, Стас Хортишин (Хортик), Стефан Бойчин, Василь Миляв, Василь Угринов, Михайло Гараков [3, с. 124 зв.–125].

О. Микола (Шадурський) також занотував важливі відомості про юридичну документацію пароха на право здійснення парафіяльного уряду. У 1762 р. парохом церкви далі був о. Іван (Мацевич), який, як виявилось, отримав презенту на парафію від Йосифа-Северина Жевуського 23 серпня 1734 р. в Рожнятові. Згодом цю презенту підтвердив митрополит Атанасій (Шептицький) 22 січня 1735 р. Парох певний час продовжував вести метрики народжених, вінчаних та похованих, які датувалися 1688 р. і закінчувалися 1742 р. Візитатор застеріг пароха, що він досі не має книги казусів нового

зразка. Кількість парафіян у Янівці порівняно з 1741 р. виросла до 35 осіб. Кожен парафіянин під час Великодньої сповіді жертвував пароху річного 3 гроші на проскури, проте інколи цю оплату здійснювали мукою. Також візитатор дорікнув, що парафіяни і парох досі не організували при церкві братства мирян та школи, хоча і винаймався дяк, якому щороку виплачувалося по 15 грошей і по дві млинові коробочки вівса. Як зазначив візитатор, донедавна цьому ж дякові щороку платили по 1 зл. Парох ревно виконував усі свої богослужбові чинності, включно зі сповіддю на дому [3, с. 125].

У своєму ординаційному декреті візитатор сформулював найважливіші зауваження, а також методи й часові рамки їх виконання для пароха і парафіян: 1) в церкві слід терміново укріпити фундамент, щоб не було підсадок; 2) відремонтувати залізний замок до церковних дверей; 3) з боку резиденції пароха слід побудувати паркан із плоту; 4) побудувати бодай невеличку дзвіницю біля церкви; 5) до кінця року парафіяни повинні були придбати процесуальний хрест під страхом відлучення від парафії. Парохові візитатор наказав впродовж трьох місяців виправити ситуацію із веденням метричних записів, а також під страхом кари 15 гривень впорядкувати фінансову документацію приходу. Також парох мав придбати нову книгу казусів і систематично читати її парафіянам. Серед іншого парох зобов'язувався впорядкувати документацію та облік ґрунту «Княжівського» і прибутків від його оренди на суму 30 злотих. Як виявилось, цей ґрунт залишився пароху у спадок від попереднього пароха о. Петра (Мацевича), якому у 1712 р. цю землю передав у користування янівський парафіянин Гринь Муха. Візитатор з'ясував, що під час перевірки о. Іван (Мацевич) покликався лише на пізніший декрет пана від 16 червня 1752 р., що дало змогу переписати остаточно землю на себе. Отже, фінансова афера мала бути владоджена якомога швидше під страхом грошового покарання. Водночас парафіяни зобов'язувалися якомога швидше придбати для храму срібну чашу та нову мирницю, якої не було ще в часі попередньої деканальної візитації [3, с. 125].

Візитація ясеновецької церкви Св. Миколая Мирлікійського Чудотворця. Ясеновецьку церкву Св. Миколая Мирлікійського Чудотворця візитатор о. Мойсей (Богачевський) перевіряв 28 липня 1741 р. Фундатором храму також був Й.-С. Жевуський. Церква була дерев'яною і побита гонтом. Церковний ґрунт обіймав четвертинну територію на Полянських полях, а на Верхках – у розмірі восьми четвертей і п'яти господарських плугів. Половина цього ґрунту виходила на територію під Шобою. Парафія мала два поля для сіножатей, які лежали на Пом'ярках, а також чотири поля з боку границі, яка належала до Стрятина. Також парафія мала окреме поле з боку Спаса [2, с. 445–445 зв.].

При церкві стояла дерев'яна дзвіниця, а також цвинтар, огорожений дерев'яним плотом. Станом на 1741 р. парохом церкви був о. Василій (Димнич), якому 1735 р. у Львові колятор Й.-С. Жевуський ствердив презенту на право служіння [2, с. 445–445 зв.].

Провізорами церкви були парафіяни, яких нараховувалося 30 осіб. Для свого плебана кожен із мирян щороку сплачував по два рожнятівські гарці.

Серед богослужбових речей візитатор зафіксував у храмі цинковий келих, мирохранильницю, два мідні кадила та списовий дзвоник [2, с. 446].

У парафіяльній бібліотеці завдяки провізорам було закуплено Євангеліє (1), молитовник учнівського друку (1), служебник давнього зразка (1), Псалтир (1), рукописний октоїх (1), Апостол (1), рукописний восьмикласник, Мінея старого зразка (1), часослов (1), требник (1), трифологійон (1), теологію моральну (1), метричні книги [2, с. 446].

Церковних фелонів церква мала лише три, при цьому на одному з них було вишито білий хрест. Також у церкві було дві капеланські альби, дві хоругви, вісім обрусів, два підсвічники та ін. [2, с. 446].

10 січня 1762 р. з владичого благословення Леона (Шептицького) візитацію ясеновецького храму Св. Миколая здійснив львівський офіціал о. Микола (Шадурський). Під час опису візитатор докладно описав стан церкви: храм стояв на дубових підвалинах, а стіни, бруси та перекриття, які формували тринавну конструкцію, були виготовлені з ялинового дерева. Дах був покритий гонтом. Церква була в помірному стані і не мала жодних підсадок. Двері до храму теж були дерев'яні і кріпилися до брусів залізними завісами. Закривалися двері дерев'яними засувками. Біля церкви стояв цвинтар, огорожений дерев'яними штахетами. Дзвіниця теж була виготовлена із ялинового дерева і містила три невеликі дзвони [3, с. 121].

Престол був покритий білим покривалом, під яким зберігався антиминос, освячений у 1723 р. львівським владикою Атанасієм (Шептицьким). Над престолом висів образ Св. Миколая, мальований за «старосвітським» стилем на дощці. Кивот був невеликих розмірів і закривався на замочок. У

середині зберігалася цинкова чаша. Перед кивотом стояв дерев'яний хрест, а по боках висіла одна пара цинкових ліхтариків і одна – дерев'яна із восковими свічками. Перед віктарем висів цинковий деїсус. Серед інших богослужбових речей у віктарній частині зберігалися дві скляні ампулки, два списові дзвоники (один з них мідний), два мідні кадила та біла фарфорова мисочка для літургії. Жертовник був оббитий білими бляхами, а над ним висіло кільканадцять мальованих образів, серед яких найбільшим був образ Богородиці [3, с. 121–121 зв.].

Візитатор зауважив, що у церкві не було плащаниці, проте стояла срібна пушка для збирання пожертв [3, с. 121–121 зв.].

Серед богослужбових речей у церкві зберігалися: два келихи (з них один срібний), позолочена ложечка для Св. Причастя. Про дбайливість провізорів свідчить факт закупки богослужбових речей, при якій парафіяни витратили одразу 16 талерів. Серед священничого одягу та речей було зафіксовано фелон червоного кольору, чотири воздухи та ін. Щодо покривал та інших апаратів, то їх склад майже не змінився від часу попередньої візити. Дві альби були домашньої роботи, а одна виготовлялася в кравецькому цеху. Також зберігалися два вовняні паски. Особливу увагу візитатор звернув на різьблену з дерева та мистецьки позолочену дарохранильницю (монстранцію), яку купив за 16 злотих парафіянин Михайло Данковий [3, с. 121–121 зв.].

Багатими були образи церкви. Так, повністю збереглися деїсус разом із апостолами, царськими воротами і намісними образами, які були виконані незадовго до візитації. Намісні образи мали три мідні корони та дві пари коралів. Нижче стояло дев'ять пристойно прикрашених свічок у дерев'яних підсвічниках [3, с. 121–121 зв.].

Також у церкві був один дерев'яний хрест, чотири хоругви, з них три – старі, а одна – нова. Окремо висіли образи апостолів та мальований на полотні образ Св. Архистратига Михаїла.

Тетрапод храму був покритий обрусом, а дерев'яна ялинова хрестильниця стояла біля церковних дверей. Перед архієрейськими вратами висіла дерев'яна лампа мистецьки розмальована золотом [3, с. 121 зв.].

У 1761 р. дещо збільшилася церковна бібліотека, до якої тепер входили: рукописне Євангеліє, Апостол, Трифологон, Тріюдь Пісна і Цвітна, Службеник старого зразка, Великий Требник, Мінея старого зразка, Псалтир, Требник другий, Октоїх старосвіцький, Восьмикласник та ін. [3, с. 121 зв.–122].

Церковні ґрунти під час візитації були докладно вивірені, а документація щодо їх користування та власності зіставлена з оригіналами документів, які зберігалися в парафіяльному архіві. Зокрема, візитатор дослівно облятував підтверджувальну фундаційну грамоту подільського воєводи, дроґо-бицького, холмського і долиньського старости Вацлава Жевуського для пароха парафії Св. Миколая о. Данила (Василевича), стверджену 20 серпня 1756 р. в Рожнятівській резиденції. У грамоті підтверджувалися усі попередні земельні фундуші для пароха та церкви і дозволялося користуватися ерекційними землями та власністю, передусім церковним ґрунтом із городом та садом в резиденції пароха. Територія земельної ерекції знаходилася біля поля з боку Янівки. Згори цей ґрунт межував з ґрунтом Стефана Лагедзюка, а знизу – з ґрунтом Тимка Битнікового (Бибнікового?) і простягався на чотири плуги з протилежної сторони від «zarostów dworskich» [3, с. 122 зв.]. Церковне поле, розміром у п'ять плугів, також межувало згори з власністю С. Легедзюка, а знизу – із полем Т. Битнікового. Інше поле було фундоване на території Буковини (топонім) розміром в один плуг, яке межувало згори – із межею поля Павла Федьового, а знизу – з полем Тимка Дирового. У верхній частині села Спас ясеновецькій церкві належало орне поле розміром у три плуги, яке згори межувало із власністю Михайла Шетуніного, а знизу – з ґрунтом С. Легедзюка [3, с. 122–123 зв.].

Церкві належало чимало полів, призначених для сінозаготівлі. Основна сіножать розміром у три косарі, яку називали «Лужники», межувала згори з ґрунтом Т. Битнікового, знизу – з власністю С. Легедзюка, а з боку орендарської сіножаті була повністю огорожена. Також окреме поле на два косарі згори межувало з ґрунтом Миколи Данкового, з долини – з межею Т. Бибнікового. Інший відрізок сіножатей, розміром у два косарі, межував згори з ґрунтом С. Легедзюка, з долини – з ґрунтом Яцька Яремчиного, за яким стояла огорожа. Окрема сіножать, розміром у два косарі, простягалася з однієї сторони біля власності Т. Битнікового, а з іншої – межувала з границею власності Т. Легедзюка. Також одна сіножать, розміром у два косарі, стояла біля дворової жупи і перебувала в тимчасовому обміні на городне поле. Ця сіножать межувала згори із орендарським ґрунтом, з долини – з ґрунтом Андрія Хабала [3, с. 122 зв.].

Згідно з підтверджувальною грамотою Вацлава Жевуського усі перелічені ґрунти та сіножати звільнялися від дворових та громадських повинностей. Також магнат дозволив парохів утримувати вільних пастухів для догляду за худобою без накладання будь-яких податків на користь панської казни. На рік церковне господарство мало віддавати не більше восьми мірок борошна, при цьому додатково дозволялося молоти збіжжя в панському млині. Також власник села дозволив парохів заготовляти дрова в Рожнятівських лісах, однак тільки для потреб будинку. У випадку будівництва чи реконструкції церкви дерево з цього лісу парох і миряни могли вивозити лише за умови спеціального дозволу [3, с. 122 зв.].

Межі усіх згаданих ґрунтів підтвердив парох, а парафіяни та мешканці Ясеновця – Теодор Легедзин, Гринь Ковалик та Гринь Дирин присягнулися [3, с. 123].

Право служити в парафії о. Даниїл (Василевич) отримав відповідно до презенти Вацлава Жевуського від 4 лютого 1756 р. та презенти та грамотою львівського єпископа Леона (Шептицького) від 23 травня 1756 р. Священик представив на огляд візитатору метричні книги двох видів, які записувалися при церкві від 1707 р. При цьому візитатор дорікнув: чому метричні записи про померлих в парафії не мали жодного датування. Натомість парох мав книгу казусів нового унійного зразка, за що був похвалений [3, с. 123].

Станом на 1761 р. в парафії нараховувалося 25 осіб, які щороку ревно здійснювали пасхальну сповідь і сплачували «на віно» 1 грош, а на проскури часто давали муку. Також в парафії існував давній звичай жертвувати на ці ж потреби збіжжя по «два гарця міри рожнятівської» [3, с. 123]. На проскури пароху під час Великодніх свят щороку кожен парафіянин сплачував по три гроші [3, с. 123].

Візитатор зауважив, що при церкві досі не було організовано церковного братства та школи. Однак попри все парафіяни наймали дяка, якому кожен господар щороку сплачував по два битих шостаки і по три коробочки вівса [3, с. 123].

У підсумку візитації в своєму реформаційному декреті о. Микола (Шадурський) наказав парафіянам негайно реконструювати фундамент церкви та вставити замок до церковних дверей. Також слід було закінчити будівництво дзвіниці й відремонтувати паркан парафіяльного цвинтаря. Окрім цього, певної модернізації потребувала парафіяльна бібліотека: слід було придбати друкований Октоїх нового зразка. Ці приписи парох разом із парафіянами повинні були виконати в короткі терміни – максимум до Свята Зішестя Святого Духа, тобто до Йорданських свят. Метричні книги померлих візитатор зобов'язав вести далі, проте докладно датувати і записувати усі обставини смерті. Також парафіяни і парох зобов'язувалися якомога швидше полагодити для храму плащаницю, яку довгий час не виставляли. Серед іншого, візитатор зобов'язав пароха щотижня їздити до Галича на духовні реколекції, для того, щоб потім якомога якісніше провадити науку в парафії. Невиконання парохом усіх зауважень візитатора каралося серйозною сумою у розмірі 50 гривень [3, с. 123 зв.].

Висновки. Таким чином, акти генеральних візитацій 1741 р. та 1761 р. дають змогу лише узагальнено реконструювати парафіяльну організацію сіл Янівка і Ясеновця та порівняти їх культурно-релігійний розвиток і фінансово-господарське життя. Однак слід відзначити, що віднайдення реформаційного декрету та докладне вивчення збереженого комплексу церковних джерел (реєстри парафіян, актів духовного суду та ін.) дасть змогу дослідникам заповнити лакуни в певних галузях внутрішньої історії цих парафій, чого не дають змоги зробити суто інвентарні описи візитаційних актів XVIII ст. Як бачимо, землі попівств сіл Янівка та Ясеновця лежали на території приватних магнатських володінь родини Жевуських, відповідно пан, користуючись середньовічним правом патронату, затверджував, із подання місцевого владики, священиків на посідання церковної власності у тимчасове використання на період урядування парафією. Щоправда, саме власник села спричинявся не тільки до фундації церков, попівства, а й призначення місцевих парохів. У цей час парафіяльне духовенство формувалося здебільшого за родинною спадкоємністю. Зауважимо, що з часу другої половини XVIII ст. збереглися візитаційні описи церков сіл Янівка та Ясеновця від 29 лютого 1781 р., тобто в часі владцтва Петра (Білянського). Ці акти сьогодні зберігаються у фондосховищі Інституту літератури ім. Т. Шевченка і потребують спеціального дослідження [1].

Джерела та література

1. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, ф. 3, од. зб. 4848, 240 арк.
2. Національний музей ім. митрополита Андрея Шептицького у Львові. Відділ рукописної та стародрукованої книги (далі – НМЛ), ф. Рукописи кириличні і латинські (далі – Ркл), спр. 17, 500 арк.

3. НМЛ, ф. Ркл, спр. 22, 633 арк.
4. Провінційний Синод у Замості 1720 р. Б. / [наук. ред. о. І. Пелехатий ; пер. о. І. Козович]. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. – 301 с.
5. Скочиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII–XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія / І. Скочиляс. – Львів : Вид-во Укр. католического університету, 2004. – ССVIII, 512 с.
6. Скочиляс І. Програма реформ у Львівській єпархії в післязамойський період: візитаційні інструкції Атанасія (Шептицького) 1732 та 1739 років / І. Скочиляс // Ковчег : наук. зб. із церковної історії. – Львів : [б. в.], 2000. – Чис. II. – С. 347–371.
7. Фіголь В. Церковні братства Галицької греко-католицької провінції у XVIII ст. / В. Фіголь // Богословія. Тримісячник. – Львів : [б. в.], 1937. – Т. XV, кн. 2–3. – С. 91–101.

УДК (436)“179/181”:33:323

Т. О. Панфілова –

*кандидат історичних наук, доцент кафедри політичних наук і філософії
Львівського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України*

Соціально-економічні та національно-політичні реформи в Австрійській імперії на зламі XVIII–XIX ст. та їх вплив на зародження структур українського громадянського суспільства

*Роботу виконано на кафедрі політичних наук і філософії
ЛРІДУ НАДУ при Президентові України*

У статті висвітлено наслідки реформаторської діяльності австрійських цісарів Марії-Терези та Йосифа II, зокрема скасування панщини та звільнення селян від поміщицької сваволі, створення власних селянських господарств. Розглянуто питання еволюції свідомості селян і зростання їх соціальної зрілості та громадської активності, показано їхню участь у створенні і діяльності громадських шпихлірів та шпихлірового фонду – предтеч структур громадянського суспільства у Східній Галичині, висвітлено погляди Івана Франка та Костя Левицького на роль цих громадських структур у соціально-економічних процесах Східної Галичини на зламі XVIII–XIX ст.

Ключові слова: Східна Галичина, реформи, громадянське суспільство, громадські шпихліри, шпихліровий фонд, селянське господарство.

Панфілова Т. А. Социально-экономические и национально-политические реформы в Австрийской империи на стыке XVIII–XIX вв. и их влияние на зарождение структур украинского гражданского общества. В статье освещены реформы австрийских императоров Марии-Терезы и Иосифа II о ликвидации крепостного права, освобождении крестьян от помещичьего гнета и образование собственных крестьянских хозяйств. Рассматривается эволюция мышления крестьян, рост их социальной зрелости и гражданской активности, участие в основании и деятельности общественных заготовительных пунктов (шпихлиров) и их фонда – предвестников структур гражданского общества в Восточной Галиции на стыке XVIII–XIX вв., освещаются взгляды Ивана Франко и Костя Левицкого на роль этих общественных структур в социально-экономических процессах Восточной Галиции в этот период.

Ключевые слова: Восточная Галиция, реформы, гражданское общество, крестьянское хозяйство.

Panfilova T. O. Socio-economic and Nationally Political Reforms in the Austrian Empire on the Fracture of XVIII–XIX of Item and their Influence on the Origin of Structures of Ukrainian Civil Society. Article dedicated to reforms of Austrian emperors Maria Theresa and Joseph II; abolition of serfdom and foundation private farms; evolution of peasants thinking, growth of their social maturity and civic activity; participation in foundation and functioning of civic storage points as forerunners of civic society structures in Eastern Halychyna at the turn of XVIII–XIX centuries; views of Ivan Franko and Kost' Levytskyu on these processes.

Key words: Eastern Halychyna, reforms, civic society, farm.